

which we must to explicate. We make a conclusion, based on research, that orientation to life (in language, stories, characters, conflicts), penetration in the essence of things and phenomena are the system created feature of Tobilevych's drama.

Key words: integrity, system organization, grouping, dramatic skills, Ivan Tobilevych.

К. Н. ПОЛИЩУК

г. Кировоград

СИСТЕМООБРАЗУЮЩИЕ ФАКТОРЫ ЦЕЛОСТНОСТИ ДРАМАТУРГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ИВАНА ТОБИЛЕВИЧА

Целостность литературного произведения является одним из главных признаков художественности, исследование которого требует системного анализа. Важно увидеть не только целостность отдельного произведения, но и единство всех произведений автора. Цель данной статьи заключается в поиске системообразующих факторов драматургического наследия Ивана Тобилевича, т. е. той главной силы, которая формирует целостность творчества драматурга.

Ключевые слова: целостность, системность, системообразующие факторы, драматургическое мастерство, Иван Тобилевич.

Стаття надійшла до редколегії 03.10.2015

УДК 821.161.2-31

Ю. І. ПОЧЕБУТ

м. Миколаїв

yuliyarochebut@mail.ru

ФЕНОМЕН «МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ» В КОНТЕКСТІ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

У статті досліджується явище масової літератури в контексті постмодернізму, її вплив на формування масової свідомості реципієнтів; зроблено спробу систематизації поглядів науковців на означений літературний феномен.

Ключові слова: масова література, постмодернізм, белетристика.

У період розвитку постмодернізму активно набирає обертів «масова література» – явище контрверсійне за своєю суттю, яке не має однаковості в інтерпретації та тлумаченні дослідниками. Теорія та історія виникнення масової культури та літератури до сьогодні залишається на периферії досліджень не лише літературознавства, але й культурології. Невизначеність об'єкту аналізу стає основною перешкодою в теоретичному осмисленні цього феномену.

Проблема співвідношення «високого» та «низького» в літературі як мистецтві слова стала предметом наукових дискусій Т. Гундорової, Н. Волошиної, М. Євшана, Я. Поліщука, М. Павлишина, С. Павличко та ін. Окремі аспекти проблеми читача й масового читання висвітлено в роботах О. Білецького, Г. Сивоконя, М. Ігнатенка, у 1990–2000 роках – М. Зубриць-

кої, Р. Гром'яка, Г. Грабовича, Я. Поліщука, Г. Соловій. До ґрунтовних праць, що стосуються постмодернізму, відносять книгу Роксани Харчук «Сучасна українська проза: Постмодерний період» (2008) та Софії Філоненко «Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр» (2011). Сьогодні поняття «масової літератури» в контексті постмодернізму досліджують І. Ільїн, В. Пахаренко, Ю. Андрухович, Є. Баран та інші [4].

Мета нашої статті – окреслити роль масової літератури як явища постмодернізму, систематизувати погляди науковців на феномен масової літератури, визначити вплив на формування масової свідомості.

Феномен «масова література» має різні дефініції для свого означення як в українському, так і в зарубіжному літературознавстві. В англомовній літературно-критичній традиції

прийнятий термін «популярна (popular) література», у німецькій аналогічне трактування має термін «тривіальна література», у французькій – «паралітература». Проте як в українських, так і в зарубіжних літературознавців термін «масова література» визначається через ряд бінарних опозицій: передусім «масова» протилежна «елітарній» [5, 15], але також «високій», «справжній», «класичній», «серйозній» – як «низькопробна», «епігонська», «дилетантська», «розважальна», «штампована» тощо [5, 17].

Феноменальність поняття «масова література» виявляється в тому, що воно має різні значення. Літературний критик М. Акімова в одній із своїх статей справедливо зазначила, що «прагнення позначити полярні явища художньої літератури («масова», «низова», «комерційна», «тривіальна», «формальна», «белетристика», «паралітература», – «елітарна», «висока», «класична», «серйозна», «справжня») призводить до того, що визначення, виступаючи синонімічними, насправді представляють різні понятійні ряди, враховуючи в одному випадку успіх у широкого читача, в іншому – художні достоїнства творів» [1, 6].

Одним із основних принципів вивчення сучасної масової літератури є підхід до неї як до белетристики на противагу літературі факту. Тобто опозицію «белетристика» – «література факту» доцільно та правомірно досліджувати в координатах «масова» – «ексклюзивна», «імітована» – «автентична». Це необхідний крок осмислення закономірностей сучасної культури, механізмів її дії на реципієнта, перспектив її вживання в суспільну свідомість та впливу на неї.

Масова література – це ззовні продукт демократії, коли пропонуються численні текстувальні пропозиції, а читач має право вибирати: робити свідомий вибір чи ставати об'єктом маніпуляції. Ю. Лотман зазначає, що поняття масової літератури передбачає наявність обов'язкової антитези – деякої вершинної культури, тож «говорити про масову літературу як тексти, що не розділені за ознаками поширення, цінності тощо очевидно, не має сенсу» [6, 198].

Масова література не розрахована на різночитання, вона пропонує величезний масив часто однотипних текстів, орієнтованих на

поверхове ознайомлення, тож, як правило, вдруге до таких творів не повертаються. В основу кожного жанру масової літератури покладено чіткий канон, що «передбачає як проблемно-тематичну визначеність, так і жорстку структуру, коли за кожним елементом форми закріплений певний зміст [7, 11–15]. Масову літературу часто називають особливою жанровою системою, де позиція автора обов'язково «визначається принципом відповідності очікуванням аудиторії, а не спробами самостійного й незалежного досягнення світу [3]. В основу всіх жанрово-тематичних різновидів масліту покладено усталений канон, що визначає типові ситуації, колізії, сюжетні ходи, проблематику, можливі варіанти серійних штампів та загалом регламентує формально-змістову єдність твору.

Таким чином, масова література суворо структурована, тобто організована відповідно до канонів, що утверджувалися найбільш успішними зразками попередніх епох. До жанрів масової літератури відносять мелодраму, авантюрний (зокрема авантюрно-історичний) роман, кримінальний роман (детектив), наукова (science-fiction) та ненаукова (fantasy) фантастика, вестерн, любовний (дамський, жіночий, рожевий) роман. До цього переліку деякі науковці додають жанри трилера, бойовика, шпигунського та костюмно-історичного роману. Таким чином, уже приналежність літературного твору до одного із цих жанрів визначає його місце в літературній ієрархії.

Важлива ознака більшості текстів масової літератури – єдність місця, дії та часу, що дозволяє сконцентрувати дію в одній площині, уникнути розлогих відступів та міркувань, зосередивши основну увагу на розвитку сюжету. В естетичному аспекті популярній літературі властива нормативність, типовість образотворчих засобів, простота мови та використання стильових кліше.

У творах масової літератури герої діють у впізнаваних соціальних обставинах і типових ситуаціях, долаючи проблеми й труднощі, знайомі для більшості читачів. Масова література, як правило, має позитивний пафос, уникає неприхованої повчальності, проте ледь не з перших сторінок зрозуміло, що зло буде покарано, а добро переможе. Часом у такій літературі можуть розглядатися й важли-

ві морально-етичні проблеми, виражаються «ескапістські переживання» людини, що, на думку В. Халізева, відповідають «її намаганням втекти від життя з його одноманітністю, нудьгою й повсякденним роздратуванням» [2].

На початку ХХІ століття відбувається «зміна особи» і письменника, і читача, специфіку якої слушно артикулював Ю. М. Лотман: «Читач хотів би, щоб його автор був генієм, але при цьому ж він хотів би, щоб твори цього автора були зрозумілими. Такий «доступний геній» може потішити читача зрозумілістю своєї творчості» [6, 198]. Організуючою домінантою масової літератури стають смаки й уподобання певного кола читачів. Часто детектив, любовний чи пригодницький роман розраховані на читача, що не особливо знається на художній культурі, не має розвинутого витонченого естетичного смаку та значного читачького досвіду. Такий реципієнт не висуває до тексту особливих вимог, не орієнтується на критерії мистецької досконалості, насолоджуючись власне процесом читання. Основні стратегії взаємодії автора й читача дослідив У. Еко у праці «Роль читача». Порівнюючи тексти різних епох, учений доводить, що у всіх текстах діють однакові механізми, а модель читача з плином часу абсолютно не змінилася – читання таке ж неухвалене та невдумливе. Саме тому з читачами можна гратися, при цьому змушуючи їх співпрацювати з текстом.

Масову літературу визначають за допомогою явного чи неявного протиставлення концептуальним категоріям. Масова література – це порожня концептуальна категорія доти, доки вона не введена в живу культурну практику. Українська масова література в останні два десятиліття активно примножується й розвивається. З'являються новинки від Василя Шкляра, Андрія Кокотюхи, Валерія і Наталі Лапікур, Ірен Роздобудько і Лариси Денисенко, братів Віталія і Дмитра Капранових, подружжя Наталки та Олександра Шевченків, Лесі Романчук і Сімони Вілар, Олександра Віль-

чинського і Марини Гримич, Люко Дашвар і Лади Лузіної, Наталки Сняданко і Світлани Пиркало, Марини Меднікової й Алли Серової. Окремі серії розважальної літератури публікують агенції сестер Демських та «Зелений пес», «Клуб сімейного дозвілля», «Нора-друк», «Фоліо», «Дуліби», «Факт» і «Кальварія». Масова література поступово опановує нові жанри, формули, формати. Щороку відкриває нові імена конкурс «Коронація слова», Міжнародний книжковий форум видавців у Львові тощо.

Загалом, масова література в період постмодернізму активно розвивається. Люди частіше звертаються до «низької літератури», щоб зменшити власну інтелектуальну діяльність, «втекти від реальності».

В основу всіх жанрово-тематичних різновидів масової літератури покладено усталену систему, що визначає типові ситуації, колізії, сюжетні ходи, проблематику, а це в свою чергу збільшує інваріанти серійних штампів, регламентує формально-змістову єдність твору.

Список використаних джерел

1. Акіньшина І. М. Жанрово-стильові особливості художньо-біографічної прози 80–90-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 Українська література / Дніпропетровський національний університет. — Дніпропетровськ, 2005. — 20 с.
2. Кровопишина А. Масова та елітарна літератури : критерії розмежування і проблема смаку / А. Кровопишина // Вісник Черкаського університету. — 2013. — № 5. — С. 7.
3. Лотман Ю. М. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. — М. : Скит, 1992. — 272 с.
4. Любарєць О. А. Українська постмодерна проза / О. А. Любарєць. — Ж. : Бліц інформ, 2009. — 150 с.
5. Поліщук Я. Література: високе чи масове мистецтво? / Я. Поліщук // Українська література в загальноосвітній школі : науково-методичний журнал. — 2007. — № 9. — С. 15.
6. Філологічні семінари : Літературна критика і критерії художності / редкол. : М. К. Наєнко та ін. — К. : Логос, 2009. — Вип. 12. — С. 198.
7. Філоненко С. Не творчість, а індустрія / С. Філоненко // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. — 2010. — № 1. — С. 11–15.
8. Філоненко С. О. Масова література в Україні : дискурс / гендер / жанр : монографія / С. О. Філоненко. — Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. — С. 10.

YU. POCHEBUT
Mykolaiiv

THE PHENOMENON OF «MASS LITERATURE» IN THE CONTEXT OF THE POSTMODERNISM

This article is about the investigation of the phenomenon of the mass literature in the context of a postmodernism, its influence on formation of mass consciousness of recipients. Also there is an attempt of systematization of views of scientists to the phenomenon of the mass literature.

Key words: mass literature, postmodernism, fiction.

Ю. И. ПОЧЕБУТ
г. Николаев

ФЕНОМЕН «МАССОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ» В КОНТЕКСТЕ ПОСТМОДЕРНИЗМА

В статье исследуется явление массовой литературы в контексте постмодернизма, ее влияние на формирование массового сознания реципиентов, сделана попытка систематизации взглядов ученых на феномен массовой литературы.

Ключевые слова: массовая литература, постмодернизм, беллетристика.

Стаття надійшла до редколегії 01.10.2015

УДК 821.111(73)-31.09

Т. В. ПРИЩЕПА

м. Дніпропетровськ
pettytyrant06@rambler.ru

РОМАН СЬЮЗАН ХЕЙБУР О'КИФ «ЧУДОВИСЬКО ФРАНКЕНШТЕЙНА»: ВЗАЄМОДІЯ ЕЛЕМЕНТІВ МАСОВОЇ ТА ЕЛІТАРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ТВОРІ

Досліджується взаємодія масової й елітарної літератури у творі сучасної американської письменниці Сьюзан Хейбур О'Киф «Чудовисько Франкенштейна» («Frankenstein's Monster», 2010). Акцентовано увагу на тому, що, дописуючи твір М. Шеллі, С. О'Киф більшою мірою орієнтується на прийоми масової літератури. Відзначаються і специфічні ознаки авторської оповіді та рефлексії, що апелюють до літературної пам'яті читачів, завдяки чому ті можуть розпізнати не тільки відомий сюжет роману про Франкенштейна в новій обробці, а й численні літературні асоціації, які супроводжують оповідь.

Ключові слова: масова література, елітарна література, фанфікшн, сиквел, мелодрама.

Проблема співвідношення «високого», елітарного, і «низького», масового, в літературному процесі у фокусі наукових інтересів літературознавців, соціологів, лінгвістів і культурологів уже котре десятиріччя. Розшарування читацької аудиторії, зміна домінантного коду культури визначають актуальність не тільки естетичних, але і соціокультурних характеристик сучасної літератури [7, 4]. За Ю. Лотманом, термін «масова література», «популярна (popular) література» вкорінений в англомовній літературно-критичній традиції. У німецькій – аналогічну роль відіграє словосполучення «тривіальна література». І, нарешті, французькі фахівці визначають це явище як паралітература, тобто подібність літератури, яка паразитує на ній, дітище ринку, продукт індустрії духовного споживання [3, 160].

Ця стаття присвячена проблемі взаємодії елементів масової й елітарної літератури в романі Сьюзан О'Киф «Чудовисько Франкенштейна» (2010). У межах пропонованого дослідження нас буде цікавити взаємодія елітарної й масової літератури в постмодерністській літературі й узагалі. Беручи до уваги праці таких літературознавців як Ю. Лотман, М. О. Черняк, С. Аверинцев, Дж. Рассел, Дж. Кавелті, Д. Затонський, А. Татаренко, Т. Бовсунівська та ін., спробуємо простежити взаємодію жанрів масової літератури в романі Сьюзан О'Киф «Чудовисько Франкенштейна».

У поетиці багатьох постмодерністських текстів літературознавцями була відзначена орієнтація на прикмети масової літератури. І, як зауважував ще в 1969 р. Л. Фідлер у статті «Перетинайте кордони, засипайте рови», синтез масового й елітарного істотно розширить